

PŘEDMLUVA

Motivace a cíle této studie jsou dvojí. Nejprve jde o dědictví, jež je zanedbáno. Hejdánek v roce 2008 přiznává, jak ho iritují dotazy, kdy konečně vydá „něco podstatného“. A aniž své texty oslavuje, zdůrazňuje nutnost „se k tomu nějak postavit“, protože to nejsou „jen okrajové zbytečnosti“.¹ O něco dříve pochybuje o recepci své práce ještě radikálněji: „... Já jsem odmítal politické funkce z toho důvodu, že jsem říkal: Tam nebude na nic pořádně čas, jenomže de facto jsem taky nic neudělal. Já jsem si myslel, že to, co dělám, je určitá příprava takových základních, nových přístupů, ale on o to nikdo nejví zájem. Ani teologové, ani laici-křesťané. Prostě já mám takový dojem, že jsem vlastně celý život dělal něco, co teď nikdo nepotřebuje a nechce.“² Také coby Hejdánkův porevoluční student nemohu tato slova chápat jinak než jako výzvu. Přesto by nešlo o výzvu dostatečnou, pokud bych nebyl přesvědčen, že Hejdánkovo dílo je неотřetným příspěvkem k současným debatám nad krizí politiky, demokra-

---

¹ *Kartotéka, Návraty k starému myšlenému*, ALH 2008, 081007-3.

² *Příběhy 20. století*, rozhovor, Písek 5. 9. 2006 (audio), 2:04 n. [online: 18. 7. 2021]. Dostupné na: <https://www.pametnaroda.cz/cs/hejdanek-ladislav-1927/>.

cie a občanské společnosti, respektive pomáhá orientovat život dnešního Evropana a přinejmenším v tomto kontextu poutavě, ba snad i přesvědčivě odpovídá na Sókratovu otázku, jak by měl člověk žít.

Zkrátka i dnes, po mnohém jiném studiu, shledávám Hejdánkovo pojetí filosofie, veřejné angažovanosti a celého lidského života za rozumné a smysluplně orientující. Nejen v české filosofii budeme obtížně hledat podobně obsáhlá systematická díla, která jsou natolik životně oslovující, široce rozmáchlá a přitom důsledná, že takovou orientaci umožňují. Nevím, jestli je slabinou nebo předností těchto pojetí, že jsou nejpřitažlivější v rovině nejosobnější, kdežto každá delší prodle-va v rovině abstrakce a teorie jejich atraktivitu umenšuje. Ne že by jim chyběla argumentace, ta je naopak silná, ovšem nakonec spočívá právě v přesvědčeních a svědectvích osobního charakteru (v orientaci víry). A i když to nejosobnější bývá často ztotožňováno s povrchním (viz např. obvinění z psychologizace či soukromnění), v tomto případě jde naopak o znak hloubky: totiž o osobní jako to, k čemu se prodíráme skrze masky rolí či klišé nejrůznějších teorií a nauk, jež dávno ztratily vazbu k životu a zkušenosti těch, kdo s nimi pracují. Tedy jako to, co vyžaduje setrvalé principiální udržování v jednotě a kontinuitě, co vyžaduje udržování identity a integrity v proměňujícím se světě a co je schopno tuto jednotu či kontinuitu od světa a i od nás vyžadovat a beze strachu ze změny stále znovu vytvářet.

V této souvislosti je odhalující také ono nejzákladnější dělení myslitelů na platoniky a aristoteliky: Hejdánek je po mém soudu platonik³ – namísto výčtů, klasifikací a formálně logicky vedených soudů experimentuje, přičemž jeho silnou zbraní je fantazie a obrazotvor-nost. Tato vzletnost je rozhodující, byť i ona má svoji míru: sice nade vše vyvyšuje nové, z budoucnosti přicházející výzvy, nicméně vždy v kontextu uplatnění v situaci *hic et nunc* a tradicí místních i světových.

---

³ To si ostatně sám, byť s výhradou, uvědomuje: viz např. Filosofie nepředmět-nosti. Disputace s Ladislavem Hejdánkem, *Reflexe* 28, 2005, s. 125. Asi nejvýraz-nějším rozdílem vůči Platónovi je Hejdánkovo odmítání jakýchkoli neměnných základů veškerenstva.

Jelikož chci být Hejdánkovým textům – v nehejdánkovském duchu – co nejvěrnější, hojně je (často i dlouze) cituji. A tak přestože se napříč knihou (především pak v její druhé polovině) snažím Hejdánka uceleně a po svém interpretovat, mou ambicí je rovněž věrná parafráze a čtivý výbor Hejdánkových textů. Čtenář tak snad dojde dostatečného seznámení i s filosofem samým a bude vyprovokován k četbě – dnes díky Archivu Ladislava Hejdánka⁴ nepřeberného množství – nově zveřejňovaných textů. Navíc by mnohdy byla škoda shrnovat a referovat brilantní psaní, které nemá daleko ke krásné literatuře.

*

Filosof Ladislav Hejdánek se kromě badatelských aktivit významně veřejně angažoval, což se podle režimu, který zrovna vládl, projevovalo různě – od intenzivní účasti v občanských iniciativách a formálních i neformálních institucích přes pokusy o dialog s vládnoucí garniturou až po popularizaci filosofie a vědy. Filosofové se sice v dobře fungující společnosti politicky angažovat příliš nemusejí, v následujícím výkladu nicméně hledám smysluplnou interpretaci Hejdánkova konceptu nepolitické politiky, respektive pokoušíme se o ucelené uchopení jeho představ a nastínění konceptu nepolitické politiky jako veřejného angažování, které je nutné vždy a všude (byť jistě nikoli nezbytně v případě všech filosofů a obdobně ani všech umělců či vědců).

Rekonstrukcí koncepce nepolitické politiky v životě a díle Ladislava Hejdánka v první řadě usiluji o systemizaci nesystematických příspěvků tohoto pražského filosofa k danému tématu – od těch publikovaných (i neoficiálně jako samizdat, oběžník a jiné ve filosofii neobvyklé žánrové formy, jež byly nadstandardně ovlivněny vznikem v prostředí režimu, který nepřál svobodnému projevu) přes nedokončené, nicméně k publikování chystané až po osobní zápisky

---

⁴ Archiv Ladislava Hejdánka – dále jen ALH – je dostupný na: <http://www.hejdaneu.eu/bibliografie.php/>.

a poznámky nově zpřístupňované v ALH. I když rozlišuji mezi přípravnými črtami („kartotéční lístky“, „myšlenkové deníky“) a texty cizelovanými do podoby publikační (a u nich mezi psanými za standardních a nestandardních podmínek),⁵ používám i ony původně neveřejné črty a zápisky jako doklady jedné koncepce. Hejdánkovo myšlení se totiž v podstatě neproměňuje v čase a drží stále stejný tvar.⁶ Podobně sice rozlišuji mezi odbornými texty, kde je „slovíčkaření“ na místě, a texty psanými pro širší veřejnost (např. *Dopisy přáteli*), kde je zavádějící, ovšem rozhodující je pro mne celkový kontext – a v něm dávají dobrý smysl různé styly psaní vykládané pospolu.

Neusiluji nicméně o výklad Hejdánkova filosofického systému, nejde mi o systematické vyrovnání se s Hejdánkovou filosofií: ta se primárně zabývá otázkou pravdy,⁷ zatímco tématem této knihy je sociálně-politické a etické myšlení. Řádný výklad nepolitické politiky se ovšem neobejde bez přiblížení Hejdánkových konceptů člověka, pravdy, života a světa, filosofické antropologie a ontologie; ne-

---

⁵ Viz např. *Úvod do filosofování* psaný ve vazební věznici bez přístupu k literatuře a možnosti revize celého textu.

⁶ Srov. *Dopisy přáteli II*, ALH 1978, dopis č. 1 (22): „... jeden z mých mnohaletých přátel se před časem vyslovil, jak ho překvapuje, že se filosoficky téměř nevyvíjím; nedovedu zcela posoudit, má-li pravdu...“

⁷ Pravdou, jež ho tak eminentně zajímá a k níž neustále odkazuje, má Hejdánek na mysli osvobozující osobní závazek a zcela konkrétní úkol v té které situaci (viz křesťanská pravda, které Ježíš vydal svědectví): proto pravdu nelze dokázat, ale jde dosvědčit. Jinak řečeno, pravda je kritérium (ne)správnosti myšlení i jednání, „to pravé“, co nepatří mezi předměty našeho prostor času, ale je ryzí nepředemětností, oslovující nás stále znovu. Tímto pojetím se Hejdánek kloní k hebrejské myšlenkové tradici (oproti řecké): „Pro řeckou antiku je pravda závislá na tom, co jest: říkat o jsoucím, že jest (a o nejsoucím, že není), to znamená říkat pravdu. Od toho je potom odvozeno ono nejrozšířenější pojetí pravdy, totiž adekvátní, že totiž pravda je shoda myšlení se skutečností, tedy že pravda je závislá na tom, co jest a jak to jest (neboť se s tím musí shodovat, musí se tím spravovat). Hebrejská tradice naopak říká, že když něco jest, pak je to opravdu takové jen ve světle pravdy. Bez pravdy je všechno jsoucí jen velice konfušní, mnohoznačné, nejasné a nezřetelné, takže na tom nelze stavět ani se na to spoléhat.“ *Morálka a pravda* (rozhovor s L. Krivánkem), ALH 1993, s. 1.

politicko-politické aktivity (podobně jako aktivity politické), které Hejdánek koncipuje a obhajuje, jsou součástí odpovědi na obsáhlejší otázku po místě jednotlivce v obci a ve společnosti, ale i po tom, co je člověk a jaké je jeho místo ve světě. Můj hlavní cíl, zkoumání rozumné koncepce nepolitické politiky, mě nicméně nutí koncepty v pozadí nechat vystoupit jen natolik, nakolik jsou nezbytné pro pochopení a ospravedlnění úvah a tezí o političnu. Obě oblasti tedy nelze separovat; Hejdánek je myslitel celku a komplexně také přistupuje k tématům, jimiž se zabývá. Předkládaná práce však nerozvíjí ani neobhajuje Hejdánkovu ústřední koncepci nepředmětného myšlení a skutečnosti, byť v obecném smyslu k ní při vysvětlování konceptu politična odkazuje – například chápání myšlení a skutečnosti jako bytostně závislých na transcendenci a nepředmětné skutečnosti.

Kriticky zkoumané texty mají převážně „politický“, sociální, repektive nepoliticko-politický charakter (např. *Dopisy přáteli, Co je dnes zapotřebí, Filosofie a politika*). A ačkoli se při jejich rozboru nutně dostávám ke zmíněným koncepcím pravdy, světa, myšlení atp., i ty sleduji převážně s ohledem na téma politické filosofie. Texty a myšlení „nejfilosofičtější“ (např. *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*) tak zůstávají spíše doplňkem textů pro filosofii marginalních. Tyto jinak okrajové texty jsem pak promýšlel co nejdůkladněji a cele, tak abych nepřehlédl žádné, pro Hejdánka či věc samu významné (opakující a rozvíjející se) téma. Přitom jsem se držel devízy, že i když některé problémy vypadají banálně a „i když některé... značně provokují, musíme trochu potlačit svou chuť k polemice a nějakou chvíli věnovat prostému měření, vážení a také ochutnávání“.⁸ Měření jsem věnoval většinu času. Na domýšlení, srovnávání a zařazení do kontextu českého a světového myšlení zbylo méně místa. Objevnost je tak spíše v sjednocení textů a myšlenek, které autor sám výslovně nespojoval, a v jejich strukturování v celek, v němž se pak i zdánlivě banality ukazují být zajímavé a zdánlivě nepromyšlené věci velmi dobře zdůvodněné, anebo naopak neudržitelné.

---

⁸ *Dopisy přáteli III*, ALH 1980, dopis č. 2 (42).

Ačkoliv jde primárně o Hejdánkovo pojetí nepolitické politiky, jeho systematizace znamenala rozhodování, jak vést výklad, které prvky upřednostnit, které naopak umenšit či víceméně odmítnout. Rovněž autory (např. B. Williams) či koncepty (např. liberalismus strachu), v jejichž světle lze Hejdánkovo pojetí smysluplně a aktuálně rozvíjet, jsem vybíral v mezích svých znalostí a orientace. V tomto smyslu, stejně jako ve snaze domýšlet, dořící jeho pojetí a „udělat pár kroků stejným směrem“⁹ rozvíjím Hejdánkovy koncepty „po svém“ (což podněcuje Hejdánek už tím, že mnohé sám nedořečne). Totiž, i když jeho texty po usoustavnění přímo volají – jejich autor se vyznačuje silným, promyšleným názorem, jež si vydobyl v životě i v jisté, nikoli zanedbatelné tradici –, nesou v sobě některá protiřečení. Ta se nesnažím zakrývat, nýbrž naopak chci z jejich střetu vytěžit objasnění toho, co měl na mysli (aniž si to třeba sám uvědomoval), a hlavně promýšlet, kudy z daných aporií vykročit k novým, perspektivním rovinám zkoumaných problémů a myšlení. K autorům, z nichž sám Hejdánek více či méně čerpal, a hlavně k těm, které sám považuji za blízké jeho duchu a orientaci, byť je on sám neznal ani nečetl, zkrátka nepřihlížím pouze proto, že tak lépe porozumím Hejdánkovi, specifčnosti jeho názorů, argumentace a celého myšlení, ale také proto, abych mohl rozvinout myšlenky a koncepty, jež Hejdánka přesahují, byť je sám různě tvořil a přinejmenším tušil.

V předloženém textu tak jde ovšem také o aktualizaci nepolitické politiky, jak ji známe z života a díla Karla Havlíčka, Masaryka a dalších českých myslitelů. Hejdánek na nich svoji koncepci staví a explicitně se k nim hlásí – podobně jako k Janu Husovi, Františku Palackému, Petru Paynovi či J. B. Kozákovi, u nichž recipuje specifické pojetí „nepředmětné“, personální pravdy, jejímž svébytným zpracováním podle něho může české myšlení obohatit Evropu a jež je v základech nepolitické politiky jako neformální vzdělávací instituce. Bylo by jistě záhodno zpracovat teoretickou recepci i životní

---

⁹ Filosofie nepředmětnosti. Disputace s Ladislavem Hejdánkem, s. 125.

inspiraci Hejdánkovy nepolitické politiky u všech těchto autorů (především u Masaryka a Havlíčka) a podobně hledat další nosné základy jeho koncepcí u zahraničních autorů, které beze vší pochyby silně internalizoval (Jaspers, Ricoeur, Bonhoeffer a jiní). Z důvodu rozsahu práce a výše zmíněných rozhodnutí to zde již ale nebylo možné. Specifičtější charakteristiky Hejdánkovy nepolitické politiky pak stojí na konceptech člověka, světa, vědy, filosofie a teologie, jejichž kořeny lze hledat u autorit pro Hejdánka rozhodujících, totiž Emanuela Rádlu a Jana Patočky, které se proto na pozadí této práce objevují nejvíce. A to i přesto, že jsou lidé, k nimž měl Hejdánek osobně a pracovní blíže, především k těm z kruhu Nové orientace, Boženě Komárkové či „zlomovým“ J. L. Hromádkovi a Janu Šimsovi (s Patočkou si Hejdánek byl sice také velmi blízký, nicméně sblížovala je více filosofie než životní orientace, víra). Ovšem pro Hejdánka nakonec filosofie a víra patří podstatně k sobě, když víra rozhodujícím způsobem orientuje filosofii, která zase systematickou principiální reflexí určuje víru v její podobě pro tento svět (podrobně viz životopisný úvod a dodatek).

*

Ladislav Hejdánek odmítá politiku bez morálky, ovšem zároveň zdůrazňuje nezbytnost politiky jako takové a pochybuje o všenápravné roli morálky a mravnosti. V předložené studii zkoumám vzájemnost tohoto odmítání, důrazu i pochybnosti, tj. vycházím z přesvědčení, že se nevyklučují, ale naopak mezi nimi může panovat shoda a vzájemná podpora, byť jde vždy také o omezení.

Stěžejní je otázka, jak v Hejdánkově duchu rozumět političnu, jak členit oblasti politicko-společenského působení člověka a jaký je vzájemný vztah těchto oblastí. Dále pak, jaké možnosti (participace, kritiky, zakládání) má v těchto různých oblastech filosof, intelektuál, ale i řadový občan a co realizace takových možností pro něho jako pro člověka (společnost), jedince i „odborníka“ znamená.

Při rozboru Hejdánkových textů zabývajících se možnostmi, potřebou a nebezpečím zapojení filosofů, vzdělavců i „obyčejných“ lidí do sféry politické, vycházím z rozlišování mezi nepravou a pravou

politikou a mezi filosofem, nepolitickým politikem a politikem. Od předložené interpretace si tedy neslibuji jen přesné vymezení Hejdánkova svěbytného chápání nepolitické politiky, ale také lepší pochopení jeho konceptu filosofie, morálky, slušného života a politického života.

*

První kapitola představuje životopisný, kulturně a dějinně politický „příběh“ Hejdánkova života. Čtenář se v ní seznámí také s proměňující se situací, v níž Hejdánek psal a podnikal vše, co se dále v práci pokouším uchopit už „jen“ naučně systematickou a analytickou myšlenkovou prací. V první části práce usoustavňuji Hejdánkovy příspěvky o nepolitické politice, upřesňuji pojmy k ní patřící (socialismus, pravý politik, demokracie, ...), na případu Charty 77 ukazuji její konkrétní vyznění a na polistopadové diskusi s Havlem její problematičnost a vyhraněnost. V druhé části se vydávám více vlastní interpretační cestou. Nejprve vykládám Hejdánka jako politického realistu, přičemž odmítám spojovat (jak se často děje) jeho nepolitickou politiku s politickým moralismem. Poté navrhuji alternativní etický přístup, který odpovídá hypostazovanému realismu i celé koncepci nepolitické politiky a tzv. nepředmětného myšlení. V závěru pak shrnuji Hejdánkovu představu o „pravém politikovi“, přičemž přiznávám její rozpory či napětí v kontextu nepolitické politiky, jak ji představuje celá tato práce.